

Facit

Tummen upp!

Geografi och samhällskunskap kartläggning åk 6

ISBN 978-98-47-14410-5

Till dig som använder detta facit:

Sidnumren hänvisar till sidan i boken.

På en del frågor står det "Elevens eget svar" i facit. Det beror på att man kan svara på olika sätt. Om du är osäker på om ditt svar är rätt, så fråga din lärare.

På en del frågor står det "Exempel på svar." Det betyder att det kan finnas fler rätta svar än det som står här i facit.

Geografi

Sveriges landskap

Sidan 2

1-2

Stora städer

1. Kiruna
2. Luleå
3. Umeå
4. Östersund
5. Härnösand
6. Sundsvall
7. Hudiksvall
8. Falun
9. Gävle
10. Karlstad
11. Örebro
12. Västerås
13. Eskilstuna
14. Uppsala
15. Stockholm
16. Nyköping
17. Norrköping
18. Linköping
19. Uddevalla
20. Skövde
21. Göteborg
22. Borås
23. Jönköping
24. Visby
25. Halmstad
26. Växjö
27. Kalmar
28. Helsingborg
29. Kristianstad
30. Karlskrona
31. Lund
32. Malmö

Landskap

- A. Lappland
- B. Norrbotten
- C. Västerbotten
- D. Jämtland
- E. Ångermanland
- F. Medelpad
- G. Härjedalen
- H. Hälsingland
- I. Dalarna
- J. Gästrikland
- K. Värmland
- L. Västmanland
- M. Uppland
- N. Närke
- O. Södermanland
- P. Dalsland
- Q. Östergötland
- R. Västergötland
- S. Halland
- T. Småland
- U. Gotland
- V. Skåne
- W. Blekinge
- X. Öland
- Y. Bohuslän

Sidan 3

Förståelse och Analys

3. Sverige ligger på norra halvklotet, ganska nära nordpolen, i den norra delen av Europa.
4. Stockholm, Göteborg och Malmö
5. I södra delen.
6. a) I den nordvästra delen av Sverige finns många fjäll och skogar. I den här terrängen är det svårare att odla grödor och bygga hus. Klimatet i norr är också kallare än i söder. Dessutom är det längre till andra länder i Europa. Därför bor de färre människor i norra än i södra delen av Sverige.
b) Glesbygd
7. Exempel på svar:

	bo i en större stad	bo i en liten ort
Fördelar	fler arbetstillfällen många affärer, kultur, skolor och annat att välja bland	trygg miljö, de flesta känner varandra, närhet till skog och natur, kanske ett lugnare tempo, bor där man är uppväxt
Nackdelar	mycket trafik, sämre luft, stressig miljö, kanske ensamt då man inte känner alla, kanske har man långt till släkt som bor i annan del av landet	färre arbetstillfällen svårt att hitta specifika intressen inom kultur och idrott, kanske långt till sjukhus och annan service så som bibliotek, teatrar, biografier etc.

8. Exempel på svar:

	inom Sverige	till Sverige
Flytta frivilligt	hem till vänner och släkt, för att få bättre arbete, för att få tillgång till bättre skolor så som universitet för att få tillgång till bättre utbud av kultur och idrott	för att få ett bättre arbete, för att få bättre möjligheter till utbildning på skolor, universitet för att familj och släkt bor här
Flytta av tvång	för att få ett arbete, för att föräldrarna flyttar om du är minderårig för att föräldrarna skiljer sig	för att man flyr från terror och krig för att man blir utvisad från sitt hemland för att man är fattig och saknar arbete

Nordens länder

Sidan 4

Fakta

1-4.

5.

Kartornas symboler	
	Huvudstäder
	Statsgräns
	Flod, älv
	Sjö
	Glaciär
	Höjd eller bergstopp
	Tundra
	Skog
	Odlad mark
	Betesmark

Sidan 5

Förståelse och Analys

6. a) Island
b) De stora grässlätterna används som betesmarker till får.
7. a) Norge
b) fjordar
c) olja
8. a) Danmark består av många öar med mycket slättmark och få höga berg. Här finns mycket odlad mark.
b) Här finns många lantbruk (jordbruk) där danskarna odlar grödor eller har djur som kor och grisar och säljer kött, mjölk och t.ex. mjöl till andra länder. De långa och många stränderna lockar också många turister.
9. a) Finland
b) Här växer mycket skog.
c) Av träden i skogen tillverkar man brädor och plank som kan användas som byggnadsmaterial i t.ex. hus och möbler. Av träd kan man också göra papper och kartonger.

Geografiord

Sidan 6

Förståelse

1.
grödor så kallas de växter som bonden odlar på åkern, t.ex. vete och havre
råvara något som vi människor utvinner i naturen och gör till produkter: t.ex. trä som blir papper, bomull som blir en tröja, råolja som blir bensin
exportera när ett land säljer varor, t.ex. trä eller datorer, till ett annat land
en tätort ett område med bostadshus där det ofta finns affärer, skolor och annat som är vanligt i ett samhälle
morän är Sveriges vanligaste jordart och består av stenar, grus och lera blandat
ekvatorn en tänkt linje som delar jordklotet i två lika stora delar
en stat ett annat ord för ett land
gejser är en het källa som sprutar varmt vatten från underjorden, finns t.ex. på Island
mineral viktiga ämnen i berggrunden som tillsammans bildar våra bergarter, t.ex. granit och gnejs (olika slags stenar)
delta så kallas ett område där floden mynnar ut i havet, där delar sig ofta floden i flera mindre floder och där samlas grus, sand och lera
naturtyp berättar hur landskapet ser ut i ett område, t.ex. skog, fjäll, öken eller odlad mark
malm är bergarter som innehåller så pass mycket av en viss metall att den är värdefull och vi kan bryta den och få metaller som t.ex. järn och koppar

Sidan 7

2. Exempel på svar:

Vi i Sverige **importerar** mobiltelefoner från Japan.

Längre ner under marken finns **grundvatten** samlat som vi kan använda som dricksvatten.

När skogsmaskinerna avverkat skog kallas området för **kalhygge**.

Det barrskogsområde som stäcker sig runt norra delen av jordklotet från Stilla havet genom Sibirien i Ryssland och vidare till Östersjön kallas för **taigan**.

Tundra kallas områden utan träd, vanligt t.ex. norr om taigan. På **tundran** är marken ständigt frusen (permafrost) och endast det övre lagret tinar upp på sommaren.

3.

Gotland och **Island** öar (På Island skulle man kunna lägga hela 30 stycken Gotland.)

Sverige och **Ukraina** länder (Ukraina är Europas näst största land, bara Ryssland är större till ytan.)

Galdhøpiggen och **Kebnekaise** bergstoppar (Galdhøpiggen ligger i Norge och är 2469 m hög. Kebnekaise är något mindre 2106 m.)

Vänern och **Mälaren** sjöar (Vänern är Sveriges största sjö.)

Atlanten och **Östersjön** hav (Atlanten är världens näst största hav och täcker en femtedel av jordens yta.)

Donau och **Indalsälven** floder/älvar (Donau är Europas näst längsta flod med sina 2 860 km. Indalsälven är 420 km lång.)

Paris och **Stockholm** städer

Nairobi och **Canberra** huvudstäder (Nairobi är huvudstaden i Kenya i Afrika och Canberra är huvudstad i Australien).

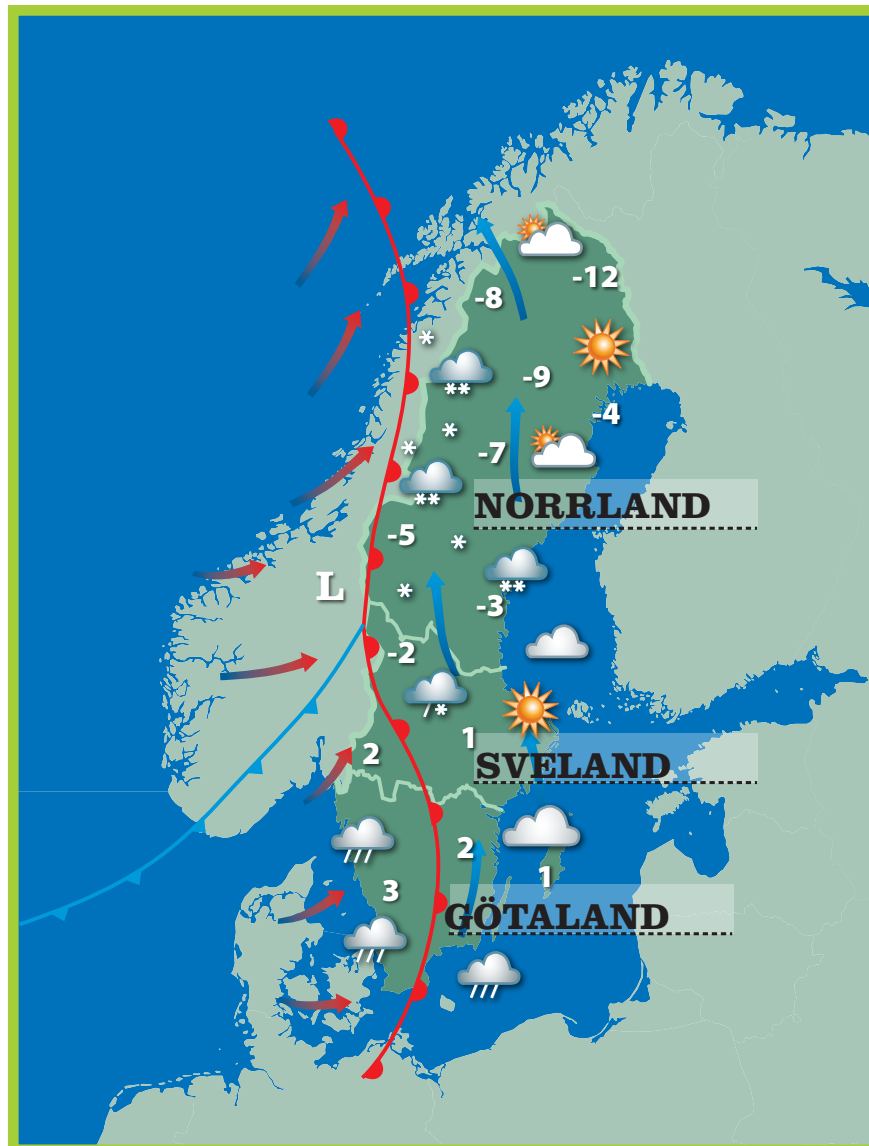
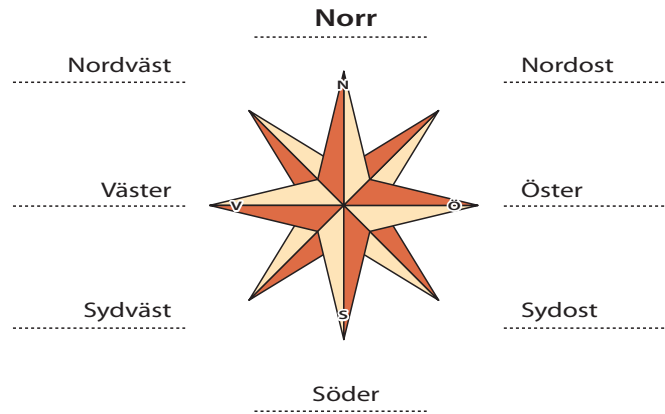
Kina och **Brasilien** länder (Kina är Asiens största land och Brasilien är Sydamerikas största land).

Väder och klimat

Sidan 8

Fakta, Förståelse och Analys

1.

Sidan 9

2. Exempel på svar:

I västra delen av Norrland, i fjällkedjan, blir det snöfall och mellan -5 och -8 grader. Allra längst i norr blir det klart väder och kallt. Utmed Norrlandskusten blir det omväxlande sol och moln och här kan det komma någon snöby.

I Svealand blir det snöblandat regn och mellan -1 till 2 grader. Utmed kusten blir det klart och soligt med sydliga vindar.

I västra Götaland blir det mycket regn och 3 grader varmt. Här kommer varma vindar in från väster.

3. Väder är temperatur, vind och nederbörd under en dag, en vecka eller under en sommar på en viss plats eller ett mindre område. Klimat beskriver hur väderförhållandena är under en längre period i ett större område t.ex. kustklimat, polarklimat eller tropiskt klimat.

4. Under vintern i Kiruna snöar det inte så mycket som man skulle kunna tro och medeltemperaturen är hela tiden under -5 grader.

Under vintern i Rom regnar det mycket och är ungefär 10 grader varmt.

Under sommaren i Kiruna regnar det mycket. Det är sällan varmare än 10 grader.

Under sommaren i Rom är det varmt, ofta varmare än 15 grader och det regnar väldigt sällan.

5. a) Rom i november.

b) I Kiruna.

6. Därför att Rom ligger vid havet.

I Rom som ligger vid kusten gör havet att skillnaderna i temperaturen inte blir så stora. Under hösten behåller havet värmen, medan luften på land kyls av fortare. Då vindarna blåser från havet in mot land förs den varma luften in i Rom. (Även stadens hus, trafik och alla människor bidrar till att höja temperaturen i staden.) Det är också havet som är orsaken till att det regnar mycket i Rom under vintern. Det här beror på att fuktig luft från havet stiger uppåt och bildar moln som med vindarna förs in mot land. När molnen kommer in över land blir dropparna tunga och faller som regn. (Kiruna är en stad som ligger mitt i landet, långt från kusten och har ett inlandsklimat med stora skillnader i temperatur under året.)

Sveriges vatten

Sidan 10

Fakta

1-2.

Stora floder

11. Torneälven
12. Kalixälven
13. Luleåälven
14. Piteåälven
15. Skellefteälven
16. Vindelälven
17. Umeåälven
18. Ångermanälven
19. Indalsälven
20. Ljungan
21. Ljusnan
22. Dalälven
23. Klarälven
24. Göta kanal
25. Göta älv
26. Viskan
27. Ätran
28. Nissan
29. Lagan
30. Mörrumsån

Stora sjöar

1. Torneträsk
2. Hornavan
3. Storsjön
4. Siljan
5. Mälaren
6. Hjälmaren
7. Vänern
8. Vättern
9. Bolmen
10. Åsnen

Sidan 11

Förståelse

3. Förr användes vattenvägarna för transport av varor. En stad var från början en handelsplats där man bytte, köpte och sålde varor. Därför blev det naturligt att dessa platser låg vid sjöar, floder och hav.
4. **Sötvatten** går att dricka och finns i sjöar som t.ex. Vänern och Vättern i Sverige. **Saltvatten** kallas havets vatten. Det går inte att dricka och i Sverige är havet Skagerrak det som är saltast. Östersjön är en blandning av det salta havsvattnet och sötvatten som rinner ner från älvar och floder ut i havet. Östersjöns vatten kallas för **bräckt vatten**.

Analys

5. a) Östersjöns vatten har drabbats av algblomning. Det är därför som flickan tvekar om hon ska bada. Hon vet kanske att algerna i vattnet egentligen är blågröna bakterier som innehåller ett gift som är skadligt för djur och kan ge reaktioner på oss människor om vi badar.
b) Orsaken till problemet är att för mycket gödsel från åkrar och dåligt renat avloppsvatten har kommit ut i havet. Då får algerna (egentligen blågröna bakterier) för mycket näring och blir många fler än vad havet klarar av. När det blir varmare under en period flyter algerna samman och bildar en grön gegga. Det brukar kallas för algblomning.
c) Lösning på problemet är att lantbruken börjar använda mindre konstgödsel och att avloppsvattnet renas bättre i reningsverk innan det släpps ut i havet.

Ett nytt land

Sidan 12–13

Analys

I den här uppgiften finns inga exakta rätta svar men det är bra om du har tänkt på följande när du har placerat ut dina olika objekt i kartan:

1. **Huvudstaden** bör ligga centralt i landet med närheten till andra länder. (De flesta platser är säkert bra. Om du nu inte har placerat staden långt norrut i bergskedjan.)

Industristaden för trä-tillverkningen bör ligga i anslutning till en skog som är råvaran i den industrin.

Industristaden för stål bör placeras i anslutning där det finns järnmalm i berggrunden, förmodligen mer norrut.

Energikällor kan vara vattenkraft (placeras vid älvar), vindkraftverk (placeras vid kuster och slättmarker), kärnkraftverk (placeras vid hav eftersom de behöver kylvatten), kolkraftverk och värmekraftverk kan placeras lite varstans. Har du tänkt på att du behöver dra ledningar för el till städerna och industrierna?

Har du valt t.ex. vattenkraft och vindkraft har du valt energikällor som bidrar till en hållbar utveckling eftersom de inte påverkar miljön så mycket som ett kolkraftverk.

Semesterorter är kanske hotell vid stränder eller stugor för fiske vid sjöar.

Vintersportorter ligger nog i fjällen i nordväst.

Flygplatsen, eller om det kanske är fler, bör ligga på en plats utanför en stad, eftersom det är dit människor och varor behöver fraktas. En flygplats ligger sällan i en bergskedja, utan här är slättmark bra.

Lantbruken ligger i områden som är gula i kartan, de visar var det finns bra odlingsmark.

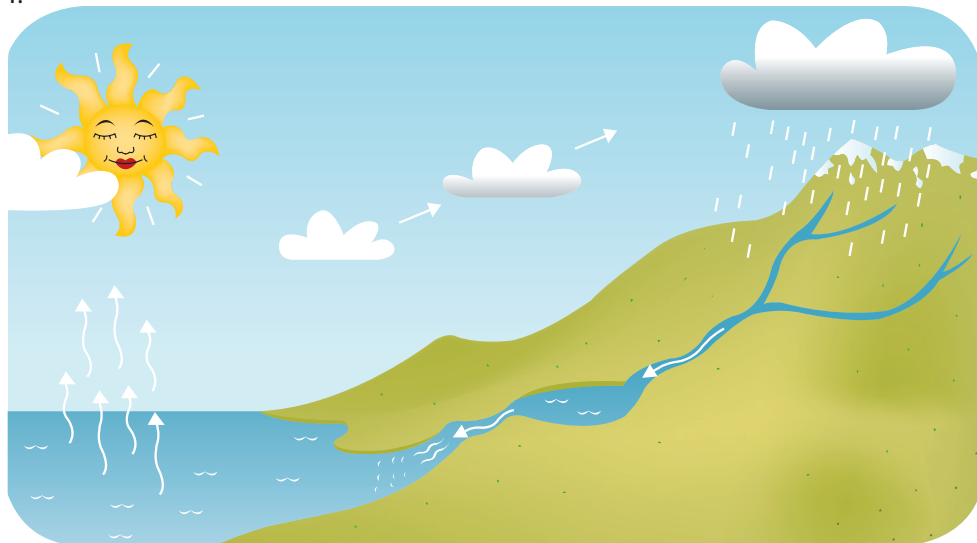
2. Här kan man använda färjelinjer, järnvägar, bilvägar etc.
3. Elevens eget svar. Men möjligheten att få ett arbete på platsen där man bor är viktig.
4. Folk väljer nog att bosätta sig där det finns arbetstillfällen, bra jord att odla och nära kontakt med övriga världen. Förmodligen blir de mer otillgängliga delarna i bergskedjan mer obebodda. (Men det här kan man ju förstås aldrig med säkerhet veta. Ofta är det ju andra saker som styr också. Religion, politik och historia har också betydelse i verkligheten.)

Vattnets kretslopp och fördelning

Sidan 14

Förståelse

1.

2. Solen

3. Solen värmer havet och vattnet avdunstar till vattenånga. I vattenångan bildas så småningom droppar som bildar moln. Molnen förs med vindarna inåt land och stiger hela tiden uppåt. Längre upp är luften kallare och vattendropparna blir större och tyngre. När molnen kommer in över land faller dropparna ner som regn. Regnvattnet letar sig ner i floder och bäckar och rinner till slut tillbaka ut i havet. (En del av regnvattnet samlas längre ner i jorden som grundvatten.)

Analys

4. a) Exempel på svar:

Vatten i sjöar kan bli smutsigt av ämnen i bilarnas avgaser, av saker vi lagt i toaletten eller i diskhon som inte bör hållas ut där, t.ex. lösningsmedel och andra gifter. Även utsläpp i luften från industrier gör vattnet smutsigt.

b) Exempel på svar:

Vatten renas i reningsverk där det får gå igenom olika steg:

- 1) mekanisk rening: ett galler fångar upp stora saker som plast och papper
  - 2) biologisk rening: bakterier äter upp fett och andra skadliga ämnen,
  - 3) kemisk rening: kemiska ämnen tillsätts så att fosfater försvinner ur vattnet.
- Man kan också rena vatten med hjälp av olika slags filter.

5. Exempel på svar:

Vi kan använda oss av miljövänliga tvättmedel och schampo som inte innehåller fosfater. Vi kan undvika att slänga tops och annat skräp i toaletten som försvårar reningen av vattnet. Vi kan minska utsläppen av bilavgaser genom att cykla kortare sträckor istället för att åka bil.

Sidan 15

Fakta, Förståelse och Analys

6. Exempel på svar:

Vi badar och tvättar oss i sötvatten. Vi använder det när vi diskar och städar, tvättar bilen och när vi tvättar kläder. Vi dricker sötvatten och har det till matlagning. Sötvatten behövs ibland när man konstbevattnar åkrar och grönsaksodlingar. Det används också en hel del sötvatten i industrier när man tar fram olika produkter.

Här är en lista på hur mycket sötvatten det går åt för att framställa:

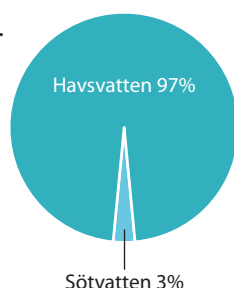
- en påse chips 185 liter
- en skiva bröd med ost 90 liter
- en potatis 25 liter
- ett äpple 70 liter
- ett ägg 135 liter
- en hamburgare 2 400 liter

- en tomat 13 liter
- en apelsin 50 liter
- ett A4-papper 10 liter
- en bomulls-t-shirt 2 000 liter
- ett par läderskor 8 000 liter
- ett par jeans 10 000 liter

7. Egentligen skulle vi ju kunna använda havsvatten när vi tvättar oss, bilar och våra kläder. Men eftersom tvål löddrar lite dåligt i havsvatten kan vi uppleva det som om sakerna blir mindre rena. Dessutom finns inga ledningar som går från havet och hem till oss.

Havsvatten går inte att dricka. Om man dricker havsvatten mår man dåligt eftersom det innehåller för mycket salt. Det går att ta bort saltet men processen kräver så mycket energi att det inte är särskilt lönsamt och inte en så hållbar lösning. Det går inte att vattna grödor som växer på åkrar med havsvatten. Dessa mår då också dåligt och dör.

8.

9. Antarktis och Arktis. Där finns stora glaciärer.
10. Människorna får problem eftersom brunnarna sinar så att de inte får tillräckligt dricksvatten och vatten till matlagning. De får också problem med att få grödorna på åkrarna att växa om det inte regnar. Då kan grödorna torka ut och det blir brist på mat och inkomster för jordbruksfamiljerna. Torka leder många gånger till stora svältkatastrofer i världen.
11. **På kort sikt** kan olika slags hjälporganisationer frakta dit dricksvatten och mat för att ge akut hjälp till de som drabbats i områden med varaktigt torka. **På längre sikt** kan man fånga upp det regnvatten som kommer i särskilda behållare och spara vattnet i magasin. (Så gör man bland annat i Spanien.) Man kan även se över bevattningssystem och gräva djupare brunnar. Kanske behöver man installera andra tekniska lösningar för att de som bor i områden med mycket torka ska kunna fortsätta odla grödor, t.ex. apparater som används för att avsalta havsvatten. Bönderna kanske måste tänka om och börja odla grödor som tål längre perioder av torka. I värsta fall kanske befolkningen tvingas flytta till platser där det regnar tillräckligt mycket för att kunna ha odlingar.

Naturens krafter förändrar landskapet

Sidan 16

Fakta och Förståelse

1-2.

Jordskred (bilden längst upp till vänster) E

Rauk (bilden längst ner till vänster) C

Flyttblock (bilden längst ner upp till höger) B

Rullstensås (bilden längst ner till höger) A (B)

Ökenspridning (bilden längst ner i mitten) F

3. Exempel på svar:

En rullstensås renar vatten bra och grundvattnet som samlas i marken under åsen kan användas som dricksvatten. Det här beror på att en rullstensås består av grovkornigt material av sand och grus som släpper igenom vattnet och renar det när vattnet rinner genom åsen. Rullstensåsar är också viktiga naturresurser eftersom det grovkorniga materialet kan användas vid vägbyggen och till husgrunder.

Jordskorpan – ett pussel i rörelse

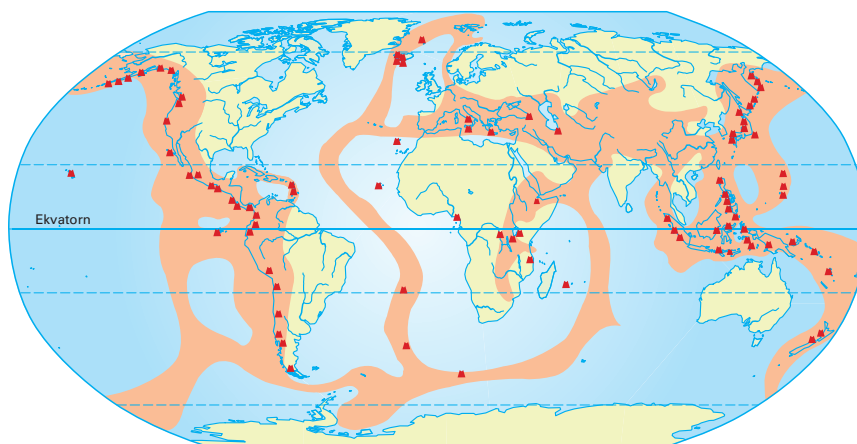
Sidan 17

Förståelse och Analys

1. Exempel på svar:

I jordskorpan finns många stora sprickor eftersom den består av ett antal jordplattor som ligger runt jordklotet. Dessa plattor rör sig ibland ifrån varandra eller krockar. Det märker vi som en jordbävning.

2. Du har tänkt rätt om du har placerat alla dina tre symboler på platser som ligger i linjerna i bilden på jordklotet. Här kan du se vad några vulkaner ligger i verkligheten:

3. Island ligger precis mellan två jordplattor som ofta rör på sig och då blir det jordbävningar eller vulkanutbrott.

4.

Fenomen	uppbyggande kraft	nedbrytande kraft
vittring av berg		
bergskedjeveckning		
ett vulkanutbrott		
en glaciär som rör sig fram och tillbaka i bergen		
ett jordskred		

5. Exempel på svar:

Kanske flyttade människorna dit under en period då jordplattorna inte rörde sig alls. De kände helt enkelt inte till faran. Naturresurser som skog och mark som var lämplig att odla samt ett bra odlingsklimat gjorde att människorna stannade kvar, trots faran för jordbävningar.

Vår världsdel Europa

Sidan 18

Fakta

1.

Länder och huvudstad

1. ISLAND - Reykjavik	25. KROATIEN - Zagreb
2. NORGE - Oslo	26. SAN MARINO
3. SVERIGE - Stockholm	27. ITALIEN - Rom
4. FINLAND - Helsingfors	28. BOSNIEN OCH HERCEGOVINA - Sarajevo
5. DANMARK - Köpenhamn	29. MONTENEGRO - Podgorica
6. IRLAND - Dublin	30. SERBIEN - Belgrad
7. STORBRIANNIEN - London	31. KOSOVO - Pristina
8. NEDERLÄNDERNA - Amsterdam	32. MAKEDONIEN - Skopje
9. BELGIEN - Bryssel	33. ALBANIEN - Tirana
10. LUXEMBURG - Luxemburg	34. GREKLAND - Aten
11. FRANKRIKE - Paris	35. MALTA - Valetta
12. ANDORRA - Andorra	36. ESTLAND - Tallinn
13. PORTUGAL - Lissabon	37. LETTLAND - Riga
14. SPANIEN - Madrid	38. LITAUEN - Vilnius
15. MONACO - Monaco	39. VITRYSSLAND - Minsk
16. SCHWEIZ - Bern	40. RYSSLAND - Moskva
17. LIECHTENSTEIN - Vaduz	41. UKRAINA - Kijev
18. TYSKLAND - Berlin	42. MOLDAVIEN - Chisinau
19. POLEN - Warszawa	43. RUMÄNIEN - Bukarest
20. TJECKIEN - Prag	44. BULGARIEN - Sofia
21. SLOVAKIEN - Bratislava	45. TURKIET - Ankara
22. ÖSTERRIKE - Wien	46. CYPERN - Nicosia
23. UNGERN - Budapest	47. KAZAKSTAN - Astana
24. SLOVENIEN - Ljubljana	

Förståelse

2. Elevens eget svar beroende på val av land.
3. Elevens eget svar beroende på val av land.

Analys

4. a) Exempel på svar:

Idag arbetar många stillasittande vid datorer. Vi rör oss mindre och allt färre har tunga kroppsarbeten. Vi producerar inte längre den mat vi äter själva utan köper den i affären eller på stormarknader. En uppfinning som det elektriska ljuset har gjort att vi kan arbeta längre och är vakna mer under dygnets mörka timmar. Förr gick man och la sig när solen gick ner och fortsatte att arbeta då solen gick upp.

Vi reser betydligt mer än man gjorde förr, åker ofta bil och flyger långt till andra världsdelar på jorden. Förr visste man inte ens att sådana platser som Thailand existerade. Vi kan också skicka och få information om händelser som sker runt om i världen blixtnabbt via internet och mobiltelefoner. Förr tog det flera dagar innan stora nyheter från Europa kom till Sverige. (År 1771 tog det t.ex. 16 dagar innan Gustav III, som befann sig i Paris, fick kännedom om att hans far hade dött i Sverige.)

Vi dör inte längre av sjukdomar som lunginflammation, något vi idag kan bota med antibiotika. Vi har också tagit fram vaccin som kan användas förebyggande mot många sjukdomar som man förr dog av.

Landskapet vi lever i är mer uppodlat idag. De stora skogarna från förr har avverkats för att ge plats åt städer och annat t.ex. vägar och flygplatser. Och vi är många, många fler människor som lever i Europa idag än för 300 år sedan.

b) Elevens eget svar.

5. a) Elevens eget svar.

b) Elevens eget svar men här några förslag:

För att få en hållbar utveckling bör vi se över vår konsumtion och vara lite varsammare med att utnyttja naturresurserna. Kanske återvinna och återanvända mer istället för att köpa nytt. Vi bör också se över våra energikällor och använda sådana som är förnybara och inte påverkar miljön så mycket.

Politiker kan införa lagar som gynnar återvinning och användning av förnybara energikällor.

Från naturresurs till produkt

Sidan 20

Fakta

1. Exempel på naturresurser skulle kunna vara: vattnets kraft i älven, jordbruksmarken, fisken i havet, malm i berggrunden och den odlade skogen.
- 2.

Produkt	Råvara	Kommer från naturresursen	finns/finns inte i Sverige
spik	stål	järnmalm i berg	finns i Sverige
träsko	trä	skog	finns i Sverige
bomullströja/jeans	bomull	bomullsodling	finns inte i Sverige
vetebulle	vetemjöl	vetekorn ur gröda från åker	finns i Sverige
planka	trä	skog	finns i Sverige
bok	pappersmassa från trä	skog	finns i Sverige
fiskpinne	fisk	havet	finns i Sverige
bensin	råolja	från berggrunden	finns inte i Sverige
pommes frites	potatis	gröda på åker	finns i Sverige
el	vattnets kraft	i en älv	finns i Sverige

Energi – en viktig naturresurs

Sidan 21

Fakta, Förståelse och Analys

1. Elevens eget svar.
2. Elevens eget svar.
3. Elevens eget svar.

Vi är fast i vårt elberoende och det är svårt att avstå från att tända lampan när det är mörkt och ladda mobiltelefonen, se på tv och värma upp huset när det är kallt. Men med små medel kan man minska elkonsumtionen. Använd vattenkokare när du kokar tevattnen, sänk inomhustemperaturen med någon grad, cykla eller gå istället för att åka bil om du ska kortare sträckor, stäng av apparater istället för att ha dessa på stand by-läge och släck lamporna i rum där ingen vistas.

4. **Vindens kraft** är en förnybar energikälla därför att vinden aldrig kan ta **slut**.

Olja är en icke-förnybar energikälla, dess lager under berggrunden kommer att ta slut eller åtminstone finnas på så otillgängliga platser att de inte längre lönar sig att utvinna den.

Kol är en icke-förnybar energikälla eftersom den kommer att ta slut, även om det finns mer kol än olja kvar och kolet kommer att räcka en lång tid framöver.

Vattenkraft är en förnybar energikälla eftersom floderna och älvarna hela tiden fylls på med vatten i ett evigt kretslopp.

Kärnkraft är en icke-förnybar energikälla eftersom den bygger på uran som också kommer ta slut även om det säkert räcker i många tusen år till. Däremot efterlämnar kärnkraftverk ett avfall som är radioaktiv och som behöver lagras säkert långt ner i berggrunden för att det inte ska påverka vår livsmiljö. (Men ingen vet säkert hur det kan påverka oss på längre sikt.)

5. De förnybara energikällorna är bäst ur ett hållbart perspektiv eftersom dessa inte har några utsläpp och inte påverkar livsmiljö så mycket, de lämnar dessutom inget farligt avfall efter sig.
6. Kärnkraftverk är dyra att bygga men ger väldigt mycket energi när de väl är på plats. Ur ett ekonomiskt perspektiv är dessa bra att använda.

Vatten och mat i världen

Sidan 22

Fakta

1.

Land	Tillgång till rent dricksvatten procent av befolkningen	Andel av befolkningen som inte har mat för dagen
SOMALIA	mindre än 40 %	saknas data
SVERIGE	100%	under 5% av befolkningen kan inte äta sig mätta
INDIEN	70 - 84 %	11–25% av befolkningen kan inte äta sig mätta
SYDAFRIKA	70 - 84 %	under 5% av befolkningen kan inte äta sig mätta
BRASILLEN	70 - 84 %	5–10% av befolkningen kan inte äta sig mätta
KINA	70 - 84 %	11–25% av befolkningen kan inte äta sig mätta
MONGOLIET	55 - 69 %	26-40% av befolkningen kan inte äta sig mätta

Förståelse och Analys

2. Mongoliet har både en stor andel svältande människor (26-40 %) och endast 55 – 69 % av befolkningen har tillgång på rent dricksvatten.

Somalia är det land där tillgången på dricksvatten är sämst, men eftersom data saknas om tillgången på mat kan man inte dra några säkra slutsatser/ se något tydligt samband. Man skulle kunna anta att andelen som svälter i landet är hög. Både om man ser till bristen på vatten samt när man jämför läget i grannländerna Etiopien och Kenya.

Det finns ett samband mellan lite vatten och många människor som svälter i ett land men det finns undantag. I Sverige har 100 % av till exempel befolkningen tillgång till rent dricksvatten, men andelen människor som saknar mat för dagen är ändå lika stor (under 5 %) som i Sydafrika där vattentillgången inte är lika stor. Befolkningen i Indien, Kina, Brasilien och Sydafrika har liknande tillgång på vatten (85-99%), men andelen som svälter är större i Indien och Kina (11 – 25 %) än i Brasilien (5 – 10 %) och Sydafrika (< 5 %)

3. Ja, Kongo och Angola är länder där fler än 40% svälter och nästan eller hälften av befolkningen har svårt att få tag i dricksvatten (gul 40-54%)

4. Nej.

5. Bristen på rent vatten hänger ofta ihop med ett torrt klimat och är vanligast i länder som ofta drabbas av långa perioder utan regn. Då torkar grödorna bort på åkrarna och skörden går förlorad. Befolkningen blir utan mat och inkomster.

6. Exempel på svar:

I många fattiga områden på jorden (t.ex. i kåkstäder och i flyktingläger i Afrika) fungerar inte avloppen som de ska. Då finns det stor risk att bakterier från människors och djurs avföring hamnar i brunnar och vatten som ska användas för matlagning och som dricksvatten. Det smutsiga vattnet innehåller bakterier som gör människorna sjuka och svaga. Barndödligheten är ofta stor i dessa områden. Därför är det viktigt att installera avloppen på rätt sätt och rena avloppsvattnet i vattenreningsverk innan det släpps ut i naturen igen.

Det är en förutsättning för att vi ska kunna tvätta oss/hålla en god hygien och på så sätt hålla oss friska och slippa drabbas av sjukdomar (till exempel diarrésjukdomar och kolera)

7. Exempel på svar

Utvecklade länder kan hjälpa länder med smutsigt vatten att få rent vatten genom att fortsätta ge bistånd, hjälpa till med utbildningsinsatser och utveckla teknik som kan användas för vattenrening i utvecklingsländerna.

Bistå länder och organisationer som arbetar för att hjälpa till att utveckla avlopp och vattenrening samt sprida kunskap föroreningar, hygien och hälsa.

Naturkatastrofer slår olika

Sidan 25

Fakta

	i Port-au-Prince på Haiti	i New Orleans i USA
Vad var orsaken till katastrofen?	En kraftig jordbävning	en översvämning p.g.a. orkan
Kände invånarna till att katastrofen skulle komma?	Nej	Ja
Hann de flesta komma i säkerhet?	Nej	Ja
Försökte man skydda staden?	Nej	Ja
Antalet döda?	200 000	1 800

Förståelse och Analys

1. Mat, rent dricksvatten, mediciner och sjukvård, tak över huvudet och värme om det är kallt. (Se i texten kring vad Kuba och Venezuela erbjöd USA för typ av hjälp.) Människor har också behov av att veta vad som hänt deras släkt och vänner. Föräldrar och barn behöver kanske hjälp med att hitta varandra efter en katastrof.
2. 1) Jordbävningen på Haiti kunde inte förutspås, i New Orleans visste man att orkanen var på väg.
2) Husen var mer stabila och välbyggda i New Orleans än på Haiti, där många var hemlösa redan före katastrofen och många av husen var undermåligt byggda.
3) Infrastrukturen med vägar och kommunikationer var bristfällig på Haiti redan före katastrofen. Det här bidrog till att det tog längre tid för Haiti att bygga upp staden igen efter katastrofen.
(Jordbävningen inträffade nattetid och många befann sig inne i husen. Det är också en förklaring till det högre dödstalet.)
3. FN, Röda korset, Läkare utan gränser, Rädda barnen etc.
4. Elevens eget svar. (Kanske handlar det om politiska ställningstaganden. USA:s politiker ansåg kanske inte att man behövde den hjälpen som länderna hade att erbjuda. Förmodligen resonerade befolkningen i New Orleans på ett annat sätt och hade gärna tagit emot hjälpen.)
5. Elevens eget svar. (Politikerna kunde ha sett till att husen i staden byggts på ett sätt så att de klarar en jordbävning. Det finns teknisk utrustning som kan varna befolkningen för jordbävningar i förväg. Det kräver dock att samhället har bra medier och ett system som snabbt för ut meddelanden till befolkningen. Haiti är ett fattigt land och alla dessa förberedelser kostar pengar. Därför är det inte troligt att Haiti kunde ha förberett sig bättre för att klara av jordbävningen.)

Samhällskunskap

Individer och gemenskaper

Familjer och andra grupper

Sidan 26

Fakta

Exempel på svar:

- barn (5år)** dagisgruppen, kusinerna/släkten, simgruppen
- ungdom (15 år)** kompisarna, skolklass, fotbollslaget, facebook-grupper, tjej- och killgrupp, konfirmationsgrupp, släkt/kusiner
- vuxen (30 år)** vänner, arbetskamrater, föräldragrupp, studentgrupp (gammal), intressegrupper på facebook

Förståelse och Analys

- Samhället har tagit över det som tidigare låg på familjens ansvar: att ta hand om de gamla och barnen. Idag ordnar samhället både barn- och äldreomsorg. Förr behövde man ställa upp för varandra mer. Numera flyttar man kanske ifrån sin släkt och då är de svårare att ta hand om de gamla, eller för de gamla att ta hand om barnen.
- Exempel på svar:
Fördelar: social gemenskap, trygghet, ha någon att prata med, lära sig regler och normer.
Nackdelar: grupptryck, göra saker man egentligen inte vill själv för att gruppen kräver det, anpassar sig efter gruppen trots att man vill göra något annat.

Mobbning – alltid fel!

Exempel på svar:

- Mobbning är när man inte får vara med, vara delaktig i en grupp, när man uteslås. Det kan också vara när man blir direkt illa behandlad, hånad och retad, eller när man förtrycks.
Diskriminering är det när man blir sämre behandlad på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, funktionshinder, etnisk tillhörighet, religion eller ålder.

Sidan 27

5. Ett bråk är mobbning om någon av parterna befinner sig i underläge och inte kan försvara sig. Den ena har övertaget och kanske till och med stöd av andra i bakgrunden. Maktbalansen är ojämn. Det är den som känner sig utsatt som avgör om det är mobbning eller inte.

6. Exempel på svar:

För den som mobbar: mobbningen kan leda till grövre våld som gör mobbaren kriminell, det vill säga utför olagliga handlingar. Den som mobbar får respekt från sina kompisar på fel sätt eftersom de blir rädda för den som mobbar. Den som mobbar kanske tvingas byta skola, kanske själv blir utsatt för mobbning om kompisarna börjar ifrågasätta mobbningen.

För den som mobbas: Hon/han kan få sämre självkänsla och tror att något verkligen är fel. Studieresultaten kan försämrats om man känner sig rädd i skolan. Man kan bli osäker och kanske drabbas av depression (bli psykiskt sjuk) av mobbningen.

7.

Typ av mobbning	Ge ett exempel på varje typ av mobbning
Fysisk mobbning	slag, sparkar, knuffar, dra i håret, ta stryppgrepp, tafsa, visa äckel genom att undvika beröring
Psykisk mobbning	blickar, suckar, negativa elaka kommentarer, lyssnar och svarar inte på den som mobbas, fryser ut – ser inte den mobbade, baktalar och pratar skit/ljuger om den mobbade.

En minoritet – vad är det?

8. judar, romer, samer, tornedalingar, sverigefinnar

9. Minoriteter har rätt att använda sitt eget språk och ska i kontakter med arbetsförmedling, sjukhus och andra myndigheter kunna göra sig förstådda på sitt eget språk. De ska få behålla sin egen religion och sin kultur. SVT sänder till exempel barnprogram på minoritetsspråken.

10. Exempel på svar:

Oavsett sexuell läggning ska man kunna gifta sig och skaffa barn.

Kille eller tjej – är det någon skillnad?

Analys

11. a–d) Elevens eget svar.

Information och kommunikation

Medier i samhället

Sidan 29

Fakta

1. En säker **källa** på internet kan vara regeringen.se
Tv, radio och tidningar är exempel på **massmedier**.
Om man vill att många ska köpa en ny produkt, t.ex. från Arla, kan man använda **reklam**.
Facebook är ett exempel på **sociala medier**.
2. Exempel på svar:
I en demokrati (t.ex. i Sverige) är det **inte** tillåtet att staten på förhand granskar nyheter som presenteras i tidningar och på TV. När andra länders regeringar går in och granskar och kanske till och med ändrar nyheter i medier kallas det för censur. Syftet med censur är att hindra information från att nå medborgarna.

Förståelse

3.

Samhällstyp	Typiska yrken för respektive samhälle	Typiska hjälpmedel för att kunna utföra yrkena i respektive samhälle
Jordbrukssamhälle	bönder och hantverkare	plog, häst, verktyg
Industrisamhälle	fabriksarbetare	maskiner som producerar på löpande band
Informationssamhälle	t.ex. IT-tekniker, marknadsassistent	dator, mobil

Mediekonsumenten

Sidan 30

Fakta

4. a) och b) Elevens eget svar.

Förståelse och Analys

5. Exempel på svar:

Fördelen med en åldersgräns på Facebook är att den skyddar barn från att bli utnyttjade, t.ex. sexuellt av okända människor. Den skyddar också genom att yngre människor kanske inte vet vad som är lämpligt att berätta om på sociala medier. Man kanske skriver saker och lägger in bilder som man sedan ångrar, när man blir äldre. **Nackdelen** med en åldersgräns är att man hindrar en grupp barn från att få kontakt med sina kompisar via nätet.

6. Elevens eget svar.

7. Pengarna till program på SVT1 och SVT2 kommer från Radio- och tv-avgiften som alla som har en tv-apparat ska betala till staten. Även om man säger att man inte tittar på dessa kanaler ska man betala avgiften som är som en skatt.

Information och reklam

Sidan 31

Fakta, Förståelse och Analys

8. Syftet med **reklam** är alltid att sälja mer av något – reklam innehåller ofta värderingar. Avsändaren är ofta ett företag.
Syftet med **information** är att berätta fakta om något. Avsändaren är ofta en myndighet. Till exempel när det är dags för att lämna in deklarationen.
9. Elevens eget svar, till exempel: Man vill säkert veta pris och kvalitet och var jackan har tillverkats. Kanske vill man också veta om jackan är moderiktig, det vill säga om den är modern och om kompisarna skulle vilja ha den.
10. Vem står bakom hemsidan där informationen presenteras?
(en expert, forskare, privatperson, ett företag, en förening eller en myndighet)
Hur gammal är informationen?
Stämmer informationen med information från andra källor?
Innehåller informationen kanske värderingar eller propaganda? Och ska den då betraktas som information?
Vad är syftet med informationen?
11. Källkritik är extra viktig på internet därför att det där är så lätt att publicera vad som helst för vem som helst.

Sidan 32

12. Elevens eget svar, till exempel:

hårschampo	vuxna kvinnor
bilbarnstol	barnfamiljer
traktor	lantbrukare
dataspel	ungdomar
läsk	ungdomar
lyxbil	höglönlade
Ipone	ungdomar/vuxna
vegetarisk mat	miljövänner/vuxna
jeans	ungdomar/vuxna
13. Elevens eget svar, till exempel:
Placera läsk i en fin lyxig miljö där alla skulle vilja vara.
Koppla ihop läsk med en populär kändis.
14. Elevens eget svar, till exempel: Skriva på Facebook, twittra, blogga...
15. **Fördelen** med reklam är att vi får reda på när nya produkter kommer som faktiskt kanske passar oss bättre än de gamla.
Nackdelen är att vi har svårt att stå emot säljsignalen och köper sådant vi faktiskt egentligen inte behöver, sådant vi redan har, även om det är av en äldre modell.

Rättigheter och rättskipning

Sidan 33

Fakta och Förståelse

1. Exempel på svar:

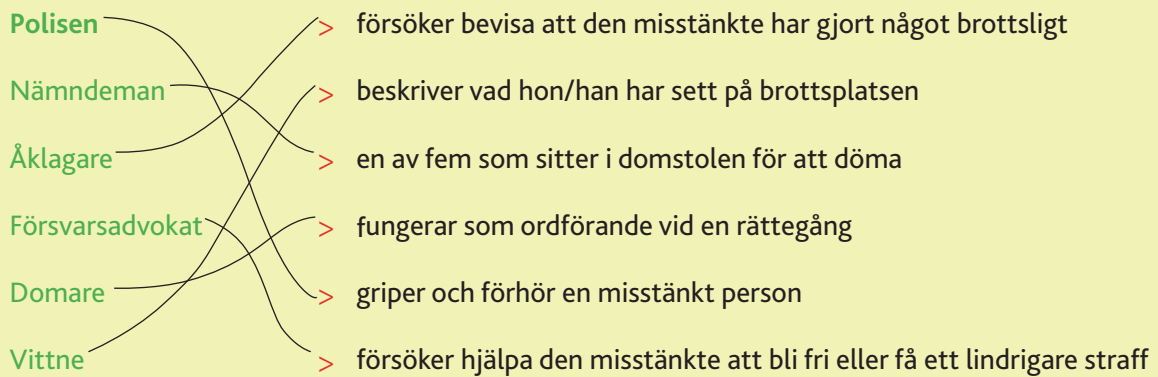
När man fyllt 15 år är man **straffmyndig**, vilket betyder att man kan ställas inför domstol och dömas. Man är då ansvarig för det man har gjort.

Kriminalitet betyder brottslighet, det vill säga när en person har gjort något som är olagligt, en brottslig handling och har detta bevisats i domstol ska personen få ett straff enligt Lagboken.

2. a) Milda straff för brott som: snatteri, fortkörning, langning, felparkering, cykelstöld

Hårda straff för brott som: rån, mord, dråp, våldtäkt, grov misshandel

b)

c) riksdagen

d) polisen

Förståelse och Analys

3. Om handlingen betraktas som ett brott i Lagboken.
4. Dels för att man ska få tänka igenom vad man har gjort, dels för att visa att det man har gjort inte är lagligt, men också för att skydda medborgarna i samhället.
5. Poliser kan inte döma misstänkta i Sverige därför att Sverige är en demokrati och en rättsstat. Det är en domstol som ska avgöra om någon gjort en brottslig handling, rättegångarna ska vara offentliga och alla ska kunna ha insyn i rättegången. Det är ett skydd mot medborgarna och syftet är att ingen ska dömas utan prövning. Den åtalade kan ju visa sig vara oskyldig.
6. Det måste finnas bevis. Det finns många exempel på att personer har erkänt brott som de inte har begått, kanske på grund av att de varit psykiskt sjuka. Dessutom går ju den riktige förövaren ostraffad, i så fall.
7. Till exempel: Uppfostran, frånvarande föräldrar, fattigdom, man har kanske svårt för att säga ifrån i en grupp som begår brott, hög arbetslöshet och dåligt förtroende för staten och politikerna, drogproblem etc.
8. Till exempel: Den som blir utsatt för brott kan få svårt för att lita på andra människor. Blir rädd för att vistas på öppna platser. Kan få bestående kroppsskador och förlora pengar.
9. När man är under 15 år och har gjort något brottslig tar socialtjänsten kontakt med barnet och dennes familj. Är man under 15 år kan polisen hålla kvar barnet för förhör i maximalt 6 timmar.
10. Elevens eget svar.

Regler och lagar

Förståelse och Analys

11. Exempel på svar:

	... som gäller i hemmet	... som gäller i skolan
Exempel på REGLER ...	behandla alla lika (rättvisa) läggdagstider mattider	inte störa andra som arbetar passa tider till lektioner inte gå före i matkön
Exempel på LAGAR ...	betala skatt förbud mot att slå barn lag på att ha skjutvapen inlästa i kassaskåp	börja skolan när man är 7 år betyg från åk 6 förbud mot mobbning, hot och diskriminering

12. Exempel på svar:

I hemmet: diskutera regeln med familjen och ge förslag på ändringar.

I skolan: diskutera regeln med klassen, på elevrådet, tala med lärare och rektor.

13. Elevens eget svar

Våra rättigheter och skyldigheter

Fakta, Förståelse och Analys

14. FN arbetar för mänskliga rättigheter, mot fattigdom och krig.

Amnesty arbetar för att få oskyldiga fångar frigivna, personer som ofta sitter fängslade bara därför att de uttryckt och har en annan åsikt än de som styr landet.

Rädda barnen arbetar för barnens rättigheter i världen och skickar ofta katastrofhjälp till olycksdrabbade i andra länder.

15. Exempel på svar:

Exempel på två demokratiska rättigheter i Sverige	Vilken nytta har du av dessa två rättigheter i din vardag?
1. Mötesfrihet	Du kan bilda en förening för att bilda opinion i någon viktig fråga.
2. Yttrandefrihet	Du och andra kan protestera öppet mot något som ni tycker är fel i samhället. Ni har rätt att yttra er åsikt.

16. Exempel på svar:

Exempel på två skyldigheter i Sverige	Hur påverkas du av dessa två skyldigheter i din vardag?
1. Allemansrätten	Du har rätt att vandra fritt i naturen men du är skyldig att vara varsam i naturen och inte förstöra den.
2. Skolplikt	Du måste gå i skolan från 7 till dess du fyllt 16 år.

Sidan 37

17. a) och b) Elevens eget svar.

18. Elevens eget svar.

19. Exempel på svar:

I många länder har man en annan syn på barn. Där har barn inte samma värde som vuxna. Det kan också vara så att fattigdom gör att familjerna accepterar barnarbete. Länder som drabbas av krig har svårt att leva upp till kraven i Barnkonventionen.

Samhällsresurser och fördelning

Din ekonomi och konsumtion

Sidan 38

Förståelse och Analys

1. Exempel på svar:
När man gör en **budget** skriver man upp inkomster och utgifter för t.ex. en månad i taget.
När man **konsumerar** något köper man något. Då är man en konsument.
2. Exempel på svar:
  - a) **Familjens inkomster:** lön efter utfört arbete, räntor på kapital
Företagets inkomster: försäljning av varor eller tjänster
  - b) Familjen får hjälp av samhället (socialtjänsten) för att kunna betala sina räkningar, kan få bidrag från staten. Företaget går i konkurs och tvingas lägga ner sin verksamhet.
3. Butiken säljer tröjan till ett högre pris än det kostade för butiken att köpa in tröjan. Det högre priset ska täcka lön till personal, hyra och reklamkostnader.
4. Elevens eget svar. (Till exempel: när du blir äldre ökar utgifterna eftersom du blir friare och kan göra saker själv, som att gå på bio, fika och handla kläder.)
5. Elevens eget svar.

Sidan 39

6. Exempel på svar:
7. a) och b) Elevens eget svar.

Samhällets ekonomi

Sidan 40

Förståelse och Analys

8.

Beslut som fattas av Sveriges kommuner	Beslut som fattas av staten/Sveriges riksdag
3, 4, 6, 8	1, 2, 5, 7, 9, 10

9. Exempel på svar.

Tänk om ...	då kommer följande att kunna inträffa ...	och kanske även detta ...
... skatterna på inkomster höjs ...	familjens ekonomi blir sämre	efterfrågan på varor och tjänster minskar eftersom familjen konsumerar mindre
... räntan på huslån höjs ...	familjens ekonomi blir sämre	försäljningen av bostäder stannar av
... lönerna höjs ...	familjens ekonomi blir bättre	familjen konsumerar mer, efterfrågan på varor och tjänster ökar
... barnbidraget höjs med 300 kr ...	familjens ekonomi blir bättre	familjen konsumerar mer, efterfrågan på varor och tjänster ökar (barnen kanske får nya kläder)

Sidan 41

10. Exempel på svar.

Tänk om ...	då kommer följande att kunna inträffa ...	och kanske även detta ...
... din kommun måste spara ...	Lärare avskedas	dagisgrupper och skolklasser blir större, skolmaten sämre
... arbetslösheten stiger kraftigt ...	Stat och kommun får in mindre pengar från skatter	stat och kommun måste spara pengar på sjukhus, äldreboenden och daghem
... staten får in mer pengar i skatt ...	Staten kan sänka skatterna för varje person	invånarna får mer pengar över och konsumerar mer
... flera svenska företag går i konkurs ...	Arbetslösheten stiger och staten betalar ut mer pengar i bidrag	skatterna måste höjas

11. Exempel på svar.

Positiva händelser för dig och din familjs privatekonomi	Negativa händelser för dig och din familjs privatekonomi
Skatterna sänks	räntan på huslån höjs
Lönerna höjs	skatterna blir högre
Staten får in mer pengar i skatt	kommunen måste spara
Barnbidraget höjs	företag går i konkurs

12. Positiva händelser i samhället:

Företagen går bra. Arbetslösheten sänks och lönerna höjs. Staten får då in mer skatt och behöver betala mindre i bidrag.

Negativa händelser i samhället:

Arbetslösheten stiger. Folk konsumerar mindre och företagen säljer mindre och tvingas gå i konkurs, kanske. Staten får in mindre i skatt och tvingas betala ut mer i bidrag.

Beslutsfattande och politiska idéer

Den demokratiska processen i skolan

Sidan 42

Förståelse och Analys

1. Krav på demokratiska beslut:
Alla har fått delta i diskussion och i en omröstning. Man har lyssnat och tagit hänsyn till minoriteter men majoritetsprincipen, det vill säga det beslut de flesta tyckte var bra, vann. Alla har haft en röst eller lika många röster.
2. a) Du accepterar majoritetens beslut.
b) Du vägrar att acceptera majoritetens beslut och sätter dig på tvären och vill inte följa med på resan.
- 3.

<ul style="list-style-type: none"> > Anställa en ny rektor	<ul style="list-style-type: none"> > Er lärares lön
OK > Vart klassen ska åka på sin klassresa	OK > Förslag om att köpa nya böcker till biblioteket eller nya redskap till gymnasalen
OK > Hur mycket ni ska spara för att ha råd att resa	OK > Mer grönsaker och frukt till lunch
OK > Antalet läxor	> Att sluta läsa om samhällskunskap
> Ha längre jul-, sport- och sommarlov	> Att införa betyg redan på lågstadiet
OK > Om lärarnas sätt att undervisa	> Att ha fler och längre raster
OK > Förbättra skolgården	> Börja senare och sluta tidigare alla skoldagar
(OK) > Vilka läroböcker som ska köpas in	

Sidan 43

4. a) och b) Elevens eget svar.

Demokratiska principer

5. Allmän rösträtt fanns inte för 100 år sedan. Då fick inte alla medborgare rösta. Läs- och skrivkunnigheten var sämre vilket gjorde att folk hade svårt att påverka förändringar i samhället. Det kunde hända att man blev straffad om man inte samtyckte med dem som bestämde.
6. Ni kan demonstrera, använda sociala medier (twitter, blogg, facebook) för att skapa opinion (få stöd i era åsikter). Ni kan kontakta journalister och försöka få dem att skriva om problemet eller kontakta kommunpolitiker direkt.

Jämställda i samhället?

Fakta, Förståelse och Analys

7. Man kan se att det inte var så länge sedan kvinnor inte var jämställda med män i samhället. Det tog tid innan samhället började bli mer jämställt.

Politiska partier

8. Partier som sitter i regeringen idag (maj 2022) är Socialdemokraterna. De tillhör det socialistiska blocket.
9. Övriga partier i riksdagen är för närvarande (maj 2022, men det förändras hela tiden):
Det borgerliga blocket (höger) - Moderaterna, Liberalerna, Centern, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna.
Det socialistiska blocket (vänster) - Miljöpartiet och Vänsterpartiet.

Demokrati och diktatur

10. I en diktatur är medierna censurerade.

I en diktatur finns ingen yttrande- och åsiktsfrihet eller religionsfrihet. Där har man ingen rösträtt och det finns inte fler politiska partier än ett. En ledare, ett parti har all makt. En minoritet kan styra över en majoritet.

Kommunen och riksdagen

11.

a) Beslut om att sänka körkortsåldern	<u>R</u>	f) Beslut om att alla lärare ska få höjd lön	<u>X</u>
b) Beslut om att bygga en ny skola	<u>K</u>	g) Beslut om att höja pensionsåldern	<u>R</u>
c) Beslut om att bygga nya motorvägar	<u>R</u>	h) Beslut om att priset på mobiler ska sänkas	<u>X</u>
d) Beslut om att införa allmän värnplikt	<u>R</u>	i) Beslut om att sänka hastigheterna för biltrafik i alla städer	<u>R</u>
e) Beslut om när barn ska börja skolan	<u>R</u>		

12.

13. Om regeringen har majoritet i riksdagen så får den lättare igenom sina beslut, det vill säga riksdagen godkänner besluten eftersom de flesta ledamöterna tillhör partier som sitter i regeringen

14 a) Den första texten är skriven av ett politiskt part - Liberalerna. Partiet för fram sin åsikt i frågan med motivation för att övertyga läsaren/väljaren att gå på deras handlingslinje. Texten är publicerad på Liberalernas hemsida.

Den andra texten är skriven av en privatperson som vädrar sina personliga åsikter. Texten är publicerad på en privatpersons blogg.

Den tredje texten är ett debattinlägg publicerad i tidningen Göteborgs Posten.

b) För att övertyga och att påverka människor att tycka en viss sak om betyg från årskurs 4.

c)**För:** Elever, föräldrar och lärare kan redan i årskurs fyra se hur det går med lärandet utifrån betygen för att kunna följa upp och åtgärda. Man lärs sig mer och skärper sig mer i skolan om man har betyg istället för att tramsa. Ger bättre skolresultat. **Mot:** Betygen visar om du är bra eller dålig i skolan. Det skapar betygshets och mer stress. Ger inte bättre skolresultat.